

40. Rogers, F.R. Mark Twain's Burlesque Patterns. As Seen in the Novels and Narratives 1855-1885 / Franklin Rogers. – Dallas: Southern Methodist UP, 1960. – ix, 189 pp.
41. Rourke, C.M. American Humor. A Study of the National Character / Constance Rourke. – N.Y.: Harcourt, Brace & Co., 1935. – x, 324 pp.
42. Smith, H.N. Mark Twain. The Development of a Writer / Henry Nash Smith. – Cambridge (Mass): The Belknap Press of Harvard UP, 1962. – xii, 212pp.
43. Twain, Mark. Adventures of Huckleberry Finn. A Case Study in Critical Controversy / [Ed. by Gerald Graff and James Phelan]. – Boston, N.Y.: Bedford Books of St.Martin's Press, 1995. – 551 pp.
44. Yates, N. «The American Humorist». Conscience of the 20-th Century / Norris Yates. . – N.Y.: The Citadel Press, 1956. – 410 pp.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів: в 10 т. / І.С. Нечуй-Левицький – К.: Наукова думка, 1965-1968. – Т.3. – 1965. – 447 с.
2. Twain, Mark. The Adventures of Huckleberry Finn //The Unabridged Mark Twain / Ed. by Lawrence Teacher. – Philadelphia, Pennsylvania: Running Press, 1976. – P.747-956.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Долгушева – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: інтерпретація тексту, американо-українська літературознавча компаративістика.

УДК 003+811.161.2

ІНДЕКСАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАТИВИ В ПОЕЗІЇ Т. Г. ШЕВЧЕНКА «ЯК МАЮ Я ЖУРИТИСЯ»

Вікторія ЖЕЛЯЗКОВА (Миколаїв, Україна)

У статті визначено сутність поняття «поетичний твір», встановлено особливості його формального та змістового аспектів, а також проаналізовано специфіку вербальної репрезентації знаків-індексів на семантичному, синтаксичному та прагматичному рівнях поезії Т. Г. Шевченка «Як маю я журитися».

Ключові слова: *поетичний твір, індексальний знак, форма, зміст, семантика, синтактика, прагматика.*

The article reveals the essence of the concept "poetic text", the features of its formal and semantic aspects and analyzes the specificity of verbal representation of signs-indexes on the semantic, syntactic and pragmatic levels of the poetic piece by T. Shevchenko "As I must bewail".

Keywords: *poetic work, sign-index, form, maintenance, semantics, syntactics, pragmatics.*

Постановка проблеми. За останній час зарубіжними та вітчизняними вченими здійснено низку ґрунтовних досліджень із вивчення проблем лінгвосеміотичного навантаження поетичного твору. Як відомо, семіотичного статусу будь-який твір набуває лише за рахунок безперервної взаємодії мовних знаків, що й визначають межі семіозису його текстової структури та змісту. З метою проведення ефективного лінгвосеміотичного аналізу поетичних творів необхідно враховувати і три рівні існування знака: семантику, синтактику та прагматику. Саме у тривимірній площині семіотичний знак уможливорює процес адекватної інтерпретації тектоніки поетичного повідомлення, ідеї автора, що передаються через спеціальні знакові одиниці, його мовну картину світу, які репрезентуються за допомогою певних лексико-семантичних домінант, а також ідеологічні та культурні установки, що виражаються за допомогою заданої поетом комунікативної ситуації.

Для мови поетичного доробку Т. Г. Шевченка притаманна як прихована, так і доволі «прозора» вмотивованість словесного наповнення, а тому наявність широкого спектру багатofункціональних знаків-індексів є цілком виправданою. Зокрема поезія Т. Г. Шевченка «Як маю я журитися», написана ним 1849 року, яскраво моделює особливості поєднання індексальних знаків текстової структури вірша, що вказують на семіотичну потужність трьох рівнів функціонування вербальних одиниць твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу поезики віршованого тексту присвячено наукові праці В. В. Виноградова, Л. В. Димитренка, Б. М. Ейхенбаума, В. М. Жирмунського, О. О. Потебні, Б. В. Томашевського, Р. О. Якобсона. Вагомий внесок у створення теоретичної бази лінгвосеміотичних досліджень поетичних творів зробили такі науковці, як Р. Барт, М. М. Бахтін, Н. С. Болотнова, Т. В. Гречушнікова, Ю. В. Каразін, Ю. Крістева, Ю. М. Лотман, Л. М. Мурзін, Ю. С. Степанов та ін. Проблеми семіотичних аспектів тексту висвітлено на сторінках монографій Ю. А. Шрейдера. Основи теорії індексальних знаків та їхнього мовного вираження закладено Ч. С. Пірсом. Вивченням мови творів Т. Г. Шевченка займалися різні дослідники, серед яких В. С. Вашенко, А. Г. Деркач, В. С. Ільїна, Г. К. Конторук,

А. К. Мойсієнко, П. О. Петрова, Н. П. Плющ, В. М. Русанівський, Н. О. Синявський, П. Д. Тимошенко, В. А. Чабаненко.

Мета статті – виявлення індексальних репрезентативів у поезії Т. Г. Шевченка «Як маю я журитися».

Результати дослідження. Традиційно в лінгвосеміотиці під поняттям «поетичний твір» розуміється один із найбільш складних комплексів знакової системи мови, складники якої за своїми функціями, ознаками та властивостями не є однорідними [7: 88], а тому за формальним вираженням та змістовим навантаженням знаки системи не є тотожними, що й пояснює необхідність процесу їхньої взаємодії.

Проте різні дослідники дивляться на природу цього поняття по-різному. Зокрема французький семіотик Р. Барт трактував поетичний твір як один із різновидів творів, основна мета якого полягає в наданні реципієнтові (читачеві) естетичної насолоди, а не в інформуванні його визначеними істинами або фактами [1: 49-52]. У свою чергу, російський культуролог і семіотик Ю. М. Лотман дефінував поетичний твір як складну художню структуру, утворену на основі існуючих у мові фондів знань, що уможливають процес передачі такого масиву інформації, котрий абсолютно неможливо відтворити засобами елементарної мовної системи [6: 41].

Однак у семіотичній парадигмі будь-який поетичний твір базується на дихотомії «форма – зміст». У зв'язку з цим французький поет і критик Н. Буало-Депрео, досліджуючи проблему форми та змісту в поезії, вказував на те, що зміст вірша має бути зумовлений римою як однією із головних формальних ознак [7: 58]. Представники психологічної школи ідеалістичної естетики та теорії літератури, серед яких були Ф. фон Гумбольдт та О. О. Потебня, стверджували, що зовнішня форма «відривається» від змісту, а внутрішня осмислюється читачем індивідуально [там само: 69].

Відповідність між формальним та смисловим аспектами поезії чітко простежується в мотивованому формуванні поетом тезаурусу власної мови, складники якого є індексальними за своєю природою. Індексальний знак – це один із видів семіотичних знаків, зміст якого відповідає формі за суміжністю причини та результату або наслідку певної дії [10: 231]. До індексальних знаків часто зараховують і так звані ситуативні знаки, тобто такі, що розкривають специфіку об'єкта художнього опису в заданому автором контексті, а поза ним втрачають свою ситуативність.

Американський логік Ч. С. Пірс визначив такі основні властивості знаків-індексів:

- відсутність аналогічного принципу зв'язку між означуваним та означальним;
- співвіднесеність із певною сукупністю одиниць, що входять до семіотичного континууму;
- здатність невимушено та приховано спрямовувати увагу читача на об'єкт зображуваного чи позначуваного [8: 306].

Сучасні семіологи одностайно стверджують, що наявність зв'язку між формою та змістом поетичного твору є одним із чинників формування трьох семіотичних координат тексту твору – семантики, синтактики та прагматики. З'ясуємо особливості індексальних репрезентативів у поезії Т. Г. Шевченка «Як маю я журитися», представлених на семантичному, синтаксичному та прагматичному рівнях.

Семантичний рівень індексальних знаків. Відомо, що семантика – це «розділ мовознавства, що вивчає план змісту мови, значення та смисл її знакових одиниць, їхнє функціонування у мовленні» [10: 337]. Натомість семантика знака – це тип його відношення до означуваного. Семантика як підрозділ семіотичної науки займається вивченням проблем зв'язку значень цілих мовних знаків зі змістом цілого тексту [12: 44].

Варто зазначити, що семантичний рівень презентують такі знаки дихотомічного функціонування поетичного твору:

- лексема / семема (мова);
- слововживання (мовлення);
- текстема (текст);
- концепт, образ, символ (культура) [4: 43].

Це дозволяє говорити про те, що в основі лексико-семантичної системи аналізованої поезії лежать такі смислові механізми індексного генезису:

- втеча від проблеми:

*Як маю я журитися,
Докучати людям,
Піду собі світ за очі –
Що буде, те й буде.*

- пошук виходу із ситуації:

Найду долю – одружуся,

Не найду – втоплюся...

– результат вчинених дій:

Пішов же я світ за очі,

Доля заховалась...

– мотив вчинених дій:

А без торгу закинули

В далеку неволю...

Щоб не росло таке зілля

На нашому полію.

Синтаксичний рівень індексальних знаків. У філософському енциклопедичному словнику синтактика розглядається як «розділ семіотики, присвячений розгляду та вивченню структурних властивостей знакових систем із точки зору їхнього синтаксису (безвідносно до їх інтерпретування, що служить предметом вивчення їх семантики, та проблем сприймання та використання знакових систем як комунікативних засобів у рамках прагматики)» [2: 265].

На синтаксичному рівні представлено знаки, що встановлюють відношення протиставності, тотожності, протиріччя, підпорядкування, причини й наслідку між формальною та змістовою структурою тексту поетичного твору. Серед них виокремлюють такі знаки:

– структурна схема речення (мова);

– висловлення (мовлення);

– фрагмент тексту / мікротекст (текст);

– лінгвокультурна дефініція (культура) [4: 43].

У поезії «Як маю я журитися» можна назвати такі синтаксичні маркери:

– складнопідрядні речення причини:

Як маю я журитися,

Докучати людям,

Піду собі світ за очі –

Що буде, те й буде.

– складні безсполучникові речення умови:

Найду долю – одружуся,

Не найду – втоплюся,

Та не продамся нікому,

В найми не наймуся.

– складнопідрядні речення наслідку:

Пішов же я світ за очі,

Доля заховалась.

– складна синтаксична конструкція зі значенням мети:

А воленьку люде добрі

І не торговали,

А без торгу закинули

В далеку неволю...

Щоб не росло таке зілля

На нашому полію.

Прагматичний рівень індексальних знаків. Прагматика – це аспект семіотичного знака, що вказує на характер його сприйняття адресатом [12: 56]. Характер прагматичних дій у поетичних творах визначається трьома чинниками, до яких належать: зміст повідомлення, стилістичне маркування повідомлення, або характер знаків, що його утворюють, та особистість реципієнта [3: 3-5].

Зауважимо, що прагматику поетичного твору формують ті глибинні смисли, вкладені автором у його текстову організацію. У поетичному творі є три типи глибинних смислів: свідомо смислотворчість, інтуїтивна смислотворчість та «заумна» смислотворчість. Розглянемо кожний тип детальніше.

Так, свідомо смислотворчість зумовлена конкретною авторською задумкою, у результаті чого процес семіотичної інтерпретації визначається як доволі легкий. Проміжну стадію між «легкою» та «важкою» інтерпретацією поезії є так звана інтуїтивна смислотворчість, що спричинена особливостями типажу мовної особистості автора, його психоментальними рисами, духовними орієнтирами, а також поставленими ним культурно-естетичними завданнями, вирішити які має читач. «Заумна» смислотворчість є найвищим рівнем семіотичного прочитання поетичного твору, оскільки викликана не тільки поетовою інтуїцією, але й свідомою чи несвідомою метою зробити формально «невидимими» ті текстові одиниці, що є концептуальними домінантами глибинного змісту [6: 98-102].

Вербальними одиницями індексального характеру з прагматичною маркованістю досліджуваної поезії слід вважати такі:

- повтори:
*Піду собі світ за очі / Пішов же я світ за очі;
Що буде, те й буде;
Найду долю – одружуся / Не найду – втоплюся;*
- метафори:
*Доля заховалась;
Щоб не росло таке зілля
На нашому полі;*
- архаїзми:
*А воленьку люде добрі
І не торговали.*

Висновки. Отже, у лінгвосеміотиці цілком справедливо уналежнюють поетичний твір до знакових систем, оскільки його формально-змістова структура визначається єдністю знаків форми та знаків змісту. Поезія Т. Г. Шевченка є моделлю репрезентації особливостей функціонування знаків-індексів на трьох рівнях семіотичної системи. Зокрема на семантичному рівні знаки-індекси представлені словами, що вказують на мотиви та результати дії ліричного героя; на синтаксичному рівні знаки-індекси функціонують у межах складних речень різного типу; їхній прагматичний статус забезпечують повтори, метафори та слова-архаїзми.

Перспективи подальших розробок. Планується здійснити аналіз семіотичного простору поезії Т. Г. Шевченка «Як маю я журитися».

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М., 1989. – 616 с.
2. Болотнова Н. С. Художественный текст в коммуникативном аспекте и комплексный анализ единиц лексического уровня / Н. С. Болотнова. – Томск, 1989. – 312 с.
3. Горло Е. А. Прагмалингвистичемий аналіз письменного поетичного тексту [Електронний ресурс] / Е. А. Горло // Литературное редактирование: [сайт]. – СПб., 2009–2012. – url: <http://lit-red.ru/downloads/gorlo.doc> (15.10.2012); Название с экрана.
4. Каразин Ю. В. Поэтический текст как система: монография / Ю. В. Каразин. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1999. – 260 с.
5. Конторчук Г. К. Творчість Тараса Шевченка як об'єкт мовознавчих студій [Електронний ресурс] / Г. К. Конторчук // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VG/2010_21/32_21.pdf (Назва з екрану).
6. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии / Ю. М. Лотман. – СПб.: «Искусство-СПб», 1996. – 848 с.
7. Лотман Ю. М. Сборник работ (Ю.М. Лотман и тартусско-московская семиотическая школа) / Ю. М. Лотман. – М.: Гнозис, 1994. – 560 с.
8. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / пер. с англ. К. Голубович, К. Чухрукидзе, Т. Дмитриева / Ч. С. Пирс. – М.: Логос, 2000. – 412 с.
9. Пирс Ч. С. Логика как семиотика: теория знаков / Ч. С. Пирс // Метафизические исследования. – Вып. 11. Язык. – СПб. – 1999. – С. 82–98.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
11. Шевченко Т. Г. Як маю я журитися / Т. Г. Шевченко // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukr-lit.net/shevchenko/318-virshi/836-jak-maju-ja-zhuritisja.html> (Назва з екрану).
12. Шрейдер Ю. А. Логика знаковых систем (элементы семиотики) / Ю. А. Шрейдер. – М.: КД «Либроком», 2012. – 63 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Желязкова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: семіотика, риторика, герменевтика, культуромовна підготовка фахівця.

УДК 821.111–2.09: 159.937.51

СЕМАНТИКА КОЛЬОРУ У ТВОРЧОСТІ ОСКАРА УАЙЛЬДА (НА ПРИКЛАДІ ФІЛОСОФСЬКОЇ КАЗКИ «СОЛОВЕЙ І ТРОЯНДА»)

Олександра ЖУКОВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглядаються особливості семантики кольору в творчості О. Уайльда на основі казки «Соловей і троянда», досліджуються можливості психосемантичного аналізу кольоропозначень за допомогою інтерпретаційних таблиць кольорного тесту.

Ключові слова: семантика кольору, особистісний кольорний тест, алгоритм.

In the article on the basis of the fairy tale 'Nightingale and the Rose' the peculiarities of colour semantics in O. Wild's creative works are revealed, the possibilities of psychosemantic analysis of colour names with the help of the interpreting tables of personal colour tests are examined.

Key words: semantics of colour, personal colour test, algorithm.